

Fikreta Žunić

Business-Commercial and Trading High school
Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

UDC: 371.213.1:[316.62:004.738.5

doi: 10.19090/ps.2019.1.45-53

Primljen: 10. 4. 2019.

Prihvaćen: 27. 6. 2019.

STRUČNI NAUČNI RAD

PREVENCIJA INTERNET NASILJA KROZ ČAS ODELJENJSKE ZAJEDNICE

Apstrakt

Prema statističkim podacima SAD današnja omladina u dobi 13-17 godina-92% tinejdžera svakodnevno provodi vreme na internetu- društvenim mrežama, preko 80% mladih je žrtva internet nasilja, a preko 70% njih je doživelo zlostavljanje samo zbog izgleda (American SPCC, 2014; United States Government, 2017). Škola kao vaspitno-obrazovna institucija nastoji da pomogne učenicima da mirnim putem rešavaju nesuglasice koje nastaju iz različitih razloga, npr. nezdrava komunikacija u stvarnom ili čak virtualnom svetu. Tokom protekle decenije na radnom mestu pedagoga, autor je registrovao mnoge konfliktne situacije između učenika uzrokovane isključivo aktivnostima na društvenim mrežama. Ipak, nemoguće je zabraniti njihovo korišćenje. Zbog toga, škola ima obavezu da poduči mlade ljude o negativnim efektima ili komplikacijama usled neadekvatnog korišćenja interneta što se može realizovati kroz program Odeljenjske zajednice. Članak ima za cilj identifikaciju oblika internet nasilja kroz interaktivni čas odeljenjske zajednice. Neki od ciljeva jesu podučiti, diskutovati i preventirati internet nasilje među učenicima. Članak donosi praktični vodič za nastavnike kako pripremiti učenike da prepoznaju i izbegnu bilo koji oblik internet nasilja. Rad donosi teoretski koncept i aplikativna rešenja kako čas Odeljenjske zajednice učiniti kreativnim i zanimljivim učenicima.

Ključne reči: odeljenjska zajednica, internet nasilje/ cyberbullying, čas, prevencija

Uvod

Škola kao vaspitno-obrazovna institucija nastoji da pomogne učenicima da mirnim putem rešavaju konfliktne situacije koje nastaju iz različitih razloga (nedovoljna

kontrola emocija, slaba komunikacija, različiti stavovi) i dr. Ponekad konflikti prerastaju u nasilje koje predstavlja "agresivni akt usmeren na određenu osobu/osobe ili stvar, kojeg ne karakteriše ponavljanje radnje" (Zečević, 2010:5) ili čak zlostavljanje koje "se ogleda u ponavljanju nasilne radnje više puta nad istom ili istim osobama" (Zečević, 2010:5). Postoji više vrsta nasilnog ponašanja, dok internet nasilje predstavlja novi oblik takvog ponašanja- putem društvenih mreža, tzv. "online" nasilje ili "cyberbullying". Cyberbullying je "oblik nasilja nad decom koji obuhvata situacije kada je dete izloženo napadu nekog drugog deteta ili grupe dece ili odrasle osobe, putem interneta ili mobilnog telefona (Zečević, 2010:11). Statistički podaci u svetu pokazuju da preko 80% mladih ljudi su žrtve internet nasilja, a preko 70% njih je doživelo zlostavljanje zbog izgleda (American SPCC, 2014; United States Government, 2017). U razgovoru sa učenicima od I do IV razreda srednje škole, autor dolazi do podataka da više od 50% učenika koristi društvene mreže, dok statistički podaci u svetu kazuju da mladih 71% od 13-17 godina koristi Facebook; 52% instagram; 41% snapchat, a 92% mladih u ovoj skupini svaki dan provodi vreme na internetu- online (American SPCC, 2014; United States Government, 2017). Postoji više vrsta internet nasilja, a posledice mogu biti mnogo veće od posledica nasilja u stvarnim situacijama s obzirom da internet predstavlja globalizaciju. Pojam "globalizacija" izveden je od reči "global" što znači ukupnost "(Lončar, 2005:92). "Svet" je u rukama učenika svakodnevno, ali su i učenici namerno ili nenamerno "taoci" svetske mreže- interneta. Svet postaje mali zahvaljujući mikroelektronskoj revoluciji. Putem interneta publika može da posmatra nasilje, a ista je "mnogo šira od one na školskom igralištu, u razredu, ispred zgrade i sl. Kod nasilja na internetu postoji snaga pisane reči, jer žrtva može svaki put ponovo pročitati šta je nasilnik o njoj napisao, a u verbalnom obliku uvrede se lako mogu zaboraviti." (Zečević, 2005:12).

Oblici internet nasilja (cyberbullying)

Putem interneta postoji mogućnost da se osoba uznemirava na različite načine. Uznemiravanja koja nastaju putem interneta sve češće se prenose u školsku sredinu. U poslednje vreme autor je zapazio kroz razgovor sa učenicima da konfliktna situacija ne nastaju u prirodnom okruženju direktno, već indirektno, tj. putem komunikacije („chating“) na društvenim mrežama. Ponekad su to komentari zbog neke objavljene fotografije, prepričavanja događaja ili doživljaja koji kod druge osobe izazovu određenu nepoželjnu reakciju i sl. Tako najčešće dolazi do rasprava i slanja uznemiravajućih poruka, ogovaranja i sl. Pored uznemiravanja, dolazi i do klevetanja- "distribuiranje informacija o nekome sa ciljem ponižavanja i širenja neistine putem Mreže, raspirivanje vatre- online svađe korištenjem elektronskih poruka ljutitim, vulgarnim jezikom i lažno predstavljanje- otvaranje računa ili profila na društvenoj mreži, te korištenje nečijeg identiteta kako bi se sa njega slale pakosne i sramotne informacije ili takvi sadržaji prosleđivali drugim osobama" (Hibert-Šuta, 2017:127). Ovisno od tipa nasilja nastao je i pojmovnik "cyberbullying" koji opisuje o kojoj vrsti internet

nasilja je reč. Tako npr. "catfishing" (varanje) predstavlja takvu vrstu nasilja gde nasilnik otvaranjem lažnog profila pronalazi osobu s kojom će da se dopisuje s ciljem da ostvari ljubavnu vezu putem interneta. Radi se o prevarantu koji se predstavlja drugačijim i ubeđuje drugu osobu da je ta osoba "on" ili "ona". Pored toga, postoji i "grooming" (pedofilija) nasilje koje predstavlja "mamljenje dece radi seksualnih usluga" (Hibert-Šuta, 2017:128), ili "fraping" (zloupotreba) što predstavlja "nasilni upad "prijatelja" na nečije mrežne stranice s kojih šalje neugodne poruke drugima kao da to čini vlasnik profila". (Hibert-Šuta, 2017:128). O svemu navedenom treba upoznati učenike, jer ponekad mnogi od njih nisu svesni da su žrtva internet nasilja. U tabeli 1. dat je primer nekih od oblika internet nasilja koji je sačinjen na osnovu radnog lista: pojmovnik internet nasilja (Hibert-Šuta, 2017: 140), a prilagođen kroz očigledne primere učenicima.

Tabela 1. Pojmovnik internet nasilja (Cyberbullying)

POJAM	OPIS NASILJA/ PRIMER
CATFISHING	- prevarant (osobe koje se lažno predstavljaju da bi: navele drugu osobu na ljubavnu vezu, izmamljivanje ličnih podataka o osobi kako bi se materijalno okoristili, i sl.
CYBERTALKING	- tračevi, pretnje, neprimerene poruke koje dovode do sukoba i fizičkog obračunavanja sa osobom/ma (npr. školska situacija- slanje ili objavljivanje tračeva/glasina koje mogu naštetiti ugledu osobe; pretnje ili ignorisanje člana grupe radi izolacije, odbačenosti i sl.)
GROOMING	- pedofilija ; Freund (1963) i Seto (2009) definišu pedofiliju kao ispoljavanje seksualne privlačnosti prema pre-pubertetskoj deci (Tenbergen et al., 2015)
FRAPING	- frapirati se, iznenaditi, šokirati (narušavanje privatnosti, objavljivanje snimaka, fotografija s namerom da postane osoba predmet ismejavanja, i sl. ili upad na nečije stranice mreže i postavljanje neugodnih poruka kao da to čini vlasnik profila)
SEXTING	- slanje neprimerenih seksualnih poruka i fotografija putem interneta i mobitela (očigledni primeri: poruke neprimerenog sadržaja koji podstiču seksualne radnje, fotografije, i sl.)

Izvor: Bazirano na Hibert-Šuta modelu (2017:140). Autor prilagodio tekst učenicima.

Značaj časova odeljenjske zajednice

Času odeljenjske zajednice treba dati takvu formu da časovi budu bogati i raznovrsni sadržajima koji su od životnog značaja i interesa za učenike. "Za ovaj sat razrednik bi morao sastaviti poseban program vaspitnog rada u odeljenju, primeren uzrastu učenika i vaspitnoj zadaći škole" (Malić, 1973:166). Odeljenjska zajednica predstavlja opšte znanje i kulturu iz svakodnevnog života. Učenici kroz odeljenjsku

zajednicu uče, između ostalog, i o bontonu, posebno internet bontonu. Internet bonton je sličan bontonu u svakodnevnom životu, ali uči mlade ljude kako se pismeno izražavati i na koji način upotrebljavati informatički jezik i sl. kako se isti ne bi zloupotrebio. Prevencija internet nasilja trebala bi biti i jeste jedna od primarnih aktuelnih tema o kojima se treba govoriti na ovim časovima u cilju sprečavanja neželjenih oblika „online“ nasilja. Da bi se pomoglo prosvetnim radnicima na koji način realizovati jedan takav čas, u nastavku je dat primer pisane pripreme za realizaciju časa.

Ista je prikazana u Tabeli 2.

Tabela 2. Predlog pripreme za čas ‘‘Cyberbullying’’

Nastavni predmet	Odeljenjska /razredna zajednica
Nastavno područje	Aktuelna zbivanja- u korak s vremenom
Nastavna jedinica	Cyberbullying- online/ internet nasilje
Tip nastavnog časa	Obrada novog sadržaja
Oblici nastavnog rada	Frontalni, individualni, interaktivni
Nastavne metode	kombinovane (metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, ilustrativno-demonstrativna, interaktivna komunikacija)
Nastavna sredstva i pomagala	projektor/kompjuter – edukativni film ‘‘Samo smo se šalili’’, Power Point prezentacija, tabla, živa reč nastavnika i učenika, plakat, slike
Cilj časa	izvršiti identifikaciju cyberbulling-a kroz definisanje spomenute aktivnosti i prepoznavanje raznih oblika internet nasilja. Dalji cilj je prepoznavanje simptoma i utvrđivanje preventivnih mera radi zaštite pojedinca od potencijalnog nasilnika.
Zadaci	VASPITNI: razvijanje razboritosti, empatičnosti, humanosti (ljubaznost, taktičnost, uljudnost); razvijanje solidarnosti među učenicima, te drugih moralnih vrednosti poput zdrave i uspešne komunikacije, pravilno ophođenje s drugima, obzir prema tuđem integritetu, tolerancija. OBRAZOVNI: da učenici shvate pojmovno određenje cyberbulling-a, da nauče prepoznati oblike online nasilja kao i njegove simptome, te da savladaju veštine prevencije. FUNKCIONALNI: razvijanje pažnje i koncentracije kod učenika, bogaćenje vokabulara, razvijanje kritičkog i logičkog mišljenja, vežbanje dijaloga zdrave komunikacije, psihičko oslobađanje (otvaranje pojedinca i podela/razmena iskustava), sticanje aplikativnih znanja (primena naučenog).
TOK ČASA	

UVODNI DEO

Prikazati: edukativni film "Samo smo se šalili" (preuzet sa <https://www.youtube.com/watch?v=TyPOTWZRgaA/> objavljeno 18. dec 2014.). Video prikazuje problemsku situaciju seksualnog uznemiravanja u školi, a povod su slike objavljivane na društvenoj mreži Facebook. Nakon posmatranja filma, sledi razgovor sa učenicima o tome šta su videli, zašto je došlo do uznemiravanja, osvrt, zaključci. Kroz interakciju i komunikaciju učenici se motivišu za centralni deo časa te se najavljuje tema o kojoj će biti reč.

CENTRALNI DEO

Nakon osvrta na pojam nasilja, te vrste nasilja, počinje razgovor sa učenicima o elektronskom nasilju/online nasilju? Kakvo može biti? Gde se najčešće javlja? Koje društvene mreže učenici posećuju? Zašto ih posećuju? Šta očekuju? Kakva su iskustva? Npr. emisija "CATFISH" koja se prikazuje na MTV-u. Ista pokazuje koliko ljudi su žrtva online nasilja („chat“ ili razgovor devojke sa "momkom" koji je u stvarnosti takođe devojka/ preuzet tuđi identitet). U tom kontekstu se objašnjava oblik nasilja poput CATFISHING = varanje, prevarant, što je objašnjeno u tabeli 1. Drugi primer jeste komunikacija među učenicima putem online gdje se ponekad dijalog završi na neprimeren način što odgovara obliku nasilja: CYBERTALKING= tračevi, pretnje, neprimerene poruke koje dovode do sukoba i fizičkog obračunavanja sa osobom/ma.

Profesor putem vizeulnog sredstva, tj. fotografije prikazuje jedan od oblika online nasilja. Npr. s jedne strane devojčica od 12 godina dopisuje se sa druge strane sa "dečakom od 12 godina", koji se ustvari lažno predstavlja, a zapravo se radi o pedesetogodišnjaku. Primer odgovara trećem obliku: GROOMING= pedofilija. Kroz razgovor sa učenicima dolazi se i do objavljivanja fotografija, posebno onih gde osoba nije primereno odevena i sl. ili gde se ostavljaju poruke neprimerenog sadržaja koje podstiču na seksualne radnje što odgovara SEXTING nasilju.

Kroz interakciju i komunikaciju tokom centralnog dela časa profesor razgovara sa učenicima i kroz očigledne primere objašnjava sve oblike nasilja date u Tabeli 1.

Putem vizuelnih slika: fotografija (npr. fotografije koje prikazuju nasilnika i žrtvu) koje se putem pomagala kao što je projekciono platno prikazuju učenicima, isti analiziraju slike, komentarišu i odgovaraju na pitanja profesora, a to su:

1. Ko su ljudi koji čine online nasilje? (*emocionalno nezrele osobe, uključene u grupe koje siju mržnju, koji su i sami bili žrtve nasilja, koji nemaju jake veze s ljudima*)
-

2. Zašto to čine? (*ljutnja, ljubomora, pritisak vršnjaka, zabava*).
3. Ko su žrtve? (*može biti bilo ko: osobe koje su u društvu popularne, lepe, pametne, odlični učenici i dr.*)
4. Kako se zaštititi od ove vrste nasilja? (*čuvati privatnost-zaštititi se maksimalno: ne otkrivati puno ime, adresu, telefon, čuvati šifru*)-prozvati učenika da pročita na plakatu savete, ne odgovarati na ljutnju/ poruke, blokirati osobe koje vređaju, sačuvati dokaze na kompjuteru/ mob. ili isprintati, google yourself/ istražiti sebe na Google-u, kontaktirati internet servis, obavestiti školu, prijatelje, roditelje, policiju)
5. Kako bi pomogli učeniku koji čini nasilje? (*kroz razgovor, savet, podršku, pomoć, uključivanje u igru, sekcije, aktivnosti/ nikad mu se ne smije uzvratiti nasilništvom*) (Osborne, M. A., 2008)

Osvrt na čas. Profesor pita: Koliko njih smatra da su bili žrtva online nasilja? Kako se zaštititi, tj. koje savete bi dali sad jedni-drugima?

Saveti se mogu zabeležiti na pano koji bi trebao da stoji na vidljivo-dostupnom mestu kao podsetnik.

Saveti:

- Nikad ne daj lične informacije na internetu, bilo na chatu ili ličnim web stranicama.
- Nikad nikome, osim roditeljima, ne reci svoju šifru, čak ni prijateljima.
- Ako ti neko pošalje zlonamernu ili preteću poruku, nemoj odgovoriti. Pokaži je odrasloj osobi kojoj veruješ.
- Nikad ne otvaraj e-mailove koje ti pošalje neko koga ne poznaješ ili neko za koga već znaš da je zlostavljač.
- Ne stavlaj na internet ništa što ne želiš da vide tvoji prijatelji iz razreda, čak ni u e-mailu.
- Ne šalji poruke kad si ljut. Pre nego što klikneš "Pošalji" zapitaj se kako bi se ti osećao da primiš tu poruku.
- Pomozi deci koju na taj način zlostavljaju tako da ne prikriješ nasilje i da odmah obavestiš odrasle. I na internetu poštuju pravila ponašanja kao i u svakodnevnom životu (Službeni portal OŠ „Sutjeska“, Podgorica)

Preporuka/zadaća: Pogledati film: "The Net" ili "Mreža"- kratki osvrt na film i naglasiti da je prilagođen za njihov uzrast (srednjoškolski)

ZAVRŠNI DEO

Izvor: Autor (realizacija časa u Srednjoj Poslovno-komercijalnoj i trgovačkoj školi Sarajevo, maj 2018)

Svaki odeljenjski starešina prilagođava temu, ideje i postupke prema specifičnostima odeljenja, tj. grupe učenika, jer "svako odeljenje je drugačije i svaki nastavnik je drugačijeg senzibiliteta, te je neophodno prilagoditi predloženi materijal datom okruženju" (Prkosovački, Ileš, Trivanović, 2019:35). Često se teme o nasilju i zlostavljanju u školama realizuju kroz projekte pa tako "kako projekat bude završen završavaju i aktivnosti programa, tj. izostane održivost programa" (Prkosovački et al., 2019:35). Zato je odeljenjska zajednica čas veoma značajan u školi, jer se kroz njegov program mogu implementirati teme poput cyberbullying-a i drugih oblika nasilja, kao i mnoge druge aktuelne teme koje se javle kao preka potreba među mladim ljudima- učenicima.

Zaključak

Na osnovu rezultata, evidentno je da je sve više neophodno da škole kazuju o internet nasilju (cyberbullying) s ciljem da na vreme reaguju. Rad će pomoći nastavnicima da shvate definiciju cyberbullying-a i njegove oblike. Posebno je data tabela sa određenim pojmovnikom, značenjem kako bi se olakšalo čitaocima da lakše razvrstaju koji oblik nasilja odgovara kojem pojmu. Tabela 1 je data i radi preglednosti odeljenjskim starešinama/ i razrednicima da se lakše pripreme za tok časa, te na koje oblike treba obratiti pažnju i kako ih kroz očigledne primere najjednostavnije približiti i objasniti učenicima. Čas se može realizovati na različite načine, a u tabeli 2 dat je jedan od načina za realizaciju časa s ciljem pružanja konkretne pomoći razredniku u radu. Članak bi trebao biti vodič i pomoć svim prosvetnim radnicima koji su ili će se naći u ulozi starešine, te im omogućiti efikasnije pripremanje za čas. Pored toga, članak je prilagođen i široj javnosti, a od posebne je koristi za učenike u kontekstu sticanja znanja o različitim oblicima prevara i manipulisanja na internetu, te racionalnijeg i opreznijeg korištenja društvenih mreža. Statistički podaci u radu pokazali su koliko je raširen cyberbullying. Činjenica da omladina ima pristup internetu zahteva veliki napor škole da se učenici edukuju o njegovim negativnim stranama i potencijalnim rizicima pogotovo kada je reč o društvenim mrežama koje mladi rado koriste radi socijalne interakcije i samopotvrđivanja. Identifikacija oblika internet nasilja kroz očigledne primere predstavlja praktičan vodič za nastavnike i učenike, koji kroz zajedničku saradnju i otvoreni dijalog mogu postići puno napretka. Interaktivno vođenje časa po modelu prikazane pripreme podstaci će razmenu informacija i iskustava i ukazati na postojeće probleme mladih, a mnogima će biti od pomoći da prevaziđu eventualne krize u koje su zapali. Aktuelnost teme će svakako podstaci interes kod učenika i rezultirati pozitivnim efektima po razvoj mladih i pripremu za zdravo korištenje društvenih mreža.

Fikreta Žunić

Business-Commercial and Trading High school
Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

PREVENTING CYBER BULLYING THROUGH THE HOMEROOM CLASS

Abstract

According to the statistics, 92% of teenagers (13-17 age) is daily online at social networks, while 80% of them is the victim of cyber bullying, or 70% of them experienced some type of cyber bullying, e.g. for their physical appearance (American SPCC, 2014; United States Government, 2017). School as a raising and educational institution has a goal to help students resolve disagreements that arise for different reasons, e.g. unhealthy communication in a real or even virtual world. Over the last decades at the work place of pedagogy, the author registered many disagreements between students particularly caused by online activities on social networks. Nevertheless, it is impossible to forbid using social networks. Therefore, the school has an obligation to educate young people about drawbacks and difficulties due to inappropriate use of social networks, and it is possible to carry out through the syllabus of homeroom class. The article aims to identify the types of cyber bullying through an interactive session at homeroom class. Some of the objectives are to educate, discuss and prevent cyber bullying between students. The article also brings the practical guide for teachers how to train their students to recognize and avoid any type of cyber bullying. It also gives a theoretical framework and applicative solutions how to make class more creative and interesting to students.

Keywords: homeroom class, cyber bullying, class, prevention

Literatura

- American SPCC (2014): *Cyberbullying- Get The Facts*. American Society for the Positive Care of Children
- Hibert-Šuta, M. (2017): *Prevenција vršnjačkog i rodno-zasnovanog nasilja: jačanje partnerstva nastavnika i roditelja*. Sarajevo, TPO Fondacija
- Lončar. J. (2005): *Globalizacija kao nositelj savremenih promena u svetu*, Geoadria, Zadar, 92-92
- Malić, J. (1973): *Razrednik u osnovnoj školi*. Zagreb, Školska knjiga
- Osborne, M. A. (2008): *Cyberbullying- A New Twist to an Age-Old Problem*, SIS Bayside Librarian, USA
- Osnovna škola Podgorica (2015): *Nasilje preko interneta-cyberbullying IV dio*, Službeni portal škole, februar 2019; <http://ossutjeska.edu.me/nasilje-preko-interneta-cyberbullying-iv-dio/>

- Prkosovački P.B., Ileš, M. & Trivanović, M. (2019): Rodno zasnovano nasilje u partnerskim odnosima mladih-mogući pristup prevenciji, *Pedagoška stvarnost, Novi Sad*
- Tenbergen, G., Wittfoth, M., Frieling, H., Ponseti, J., Walter, M., Walter, H., Beier, K.M., Schiffer, B., 7 and Kruger, T. (2015): The Neurobiology and Psychology of Pedophilia: Recent Advances and Challenges, *Frontiers in Human Neuroscience*, vol.9, 2015, PMC US National Library of Medicine National Institutes of Health
- United States Government (2017): *Facts About Bullying*. Stop Bullying, An Official Website of United States Government
- Zečević, I. (2010): *Priručnik, program prevencije vršnjačkog nasilja u školama*, Banjaluka: EU, UG "Zdravo da ste –Hi Neighbour"